

MATXALEN BUSTURI'KO

Euskelerri'an ezeze beste lekuetan bere gizaseme ta emakume gitxi izango dira Matxalen Busturi'kok beste kanta dabeenik. Bat be kanta-zale danik ez da izango Bizkai'an ez Gipuzkoa'n *Matxalen Busturi'ko gabean-gabean, erronda ibilten da zuen etartean...* errikoi abestia ez dakianik. Baiña, nor edo zelako emakumea ete genduan Busturi'ko Matxalen au? Soin eta gogoz osotutakoa, ala, bertsolari edo kanta-gilleren baten irudimenak sortua?

Aitatu dodazan abestiez ganera erriari entzunda dakidazan beste kanta barregarri asko bere ba-ditu gure Matxalen ospetsuak, eta baita batzuek lotsazko aldizkarietan argitaratzeko zillegi ez direan lorrin eta gordiñak bere. Emen jarri ezin leitekezan abestieri jaramon badagiogue, ez genduan, ba, gari garbia Gernika'tik Bermeo'ra bitartean datzan itsasaldeko erri dotoreko alaba entzutetsua: Ludoia (1) izan bear gabero etartean errondea dabilkion emakumea. Ari buruzko kanta gordin batek dagerzkunez, aintziñako gudateen batean gudu-mutillen lagun bere ba-genduan, antza, neskato alai au; *Matxalen Busturi'ko lehengo gerratean...* asten da ba, ari buruzko kanta lizunenetarikoa.

Guzurrezko izakien gomutakizuna arin suntsitu oi da, ba, ta emakume ori izan gendualakoa dot nik neuk; eta neure eretxi argalak diraustanez lehelengo karlistada-aldikoa-edo izan be. Zana zala, Pernando amezketarra bere ipuin barreeraikarri ta esakune zorrotzetan lez, Matxalen Busturi'ko be betiko geratu yaku erri leunaren agomihiiñean bere kanta barregarriekaz; eta Euskelerriak dirauan arte iraungo dabeela aren abestiek nik uste. Baiña emakume naiz gizakume barregarri, ganorabako ta besterik ezlakoeri bertso barriak atera ta zabaltzen gure Erria izan dan izatekoa izan, eta arritzekoa dogu Matxalen'i (egiazkoa baldin izan ba-zan beintzat), ateratako bertsorik

(1) *Ludo* = gari-garaun gauzeztana: baltz eta txikola.

guganaiño eldu ez izatea. Nik neuk ez dodaz iñoz entzun izan beintzat, Busturi'tik urrekoa nazan-arren.

Busturi'ko emakume a ba-daiteke lehenagoko gerrateen batean beretarren gudarosteen alde zelatari egifiz, izakera zangar eta zintzotasunez gudariak azkortu, adoretu ta pozten-ekienetariko emakume zintzo taiuzko, ongille ta maratzetarikoa izatea be: ba-da, adiskide ta arerioeri eder egifiz bere aldekoentzat onurakor zatekezan albista ta barriak, eragozpenak oinperatuta, zintzo-zintzo eroaten ekienetarikoa. Berebizikoak izan oi dira olako emakumeak euren gogoko yakeezan gogai, xede ta jokeren alde zintzo jokatuz, guduaren neke ta larritasun negargarrien erdian gose-egarri ta ezbearrez auldurik, eta kemenak erkinduta edo galduta, samintasunik goibelenen erdian direan mutil zintzoak adorebarritu ta pozteagaitik ahal dabeentxua egiten. Euren buruak iñor ezlako garbizale ta ontzat daukeezan ganoka askok gangar, mutilzale, zoranga ta bardaskatzat (2) etsi daroez olako emakume maratz, eragin eta zintzoak, baiña ondotxu dakigu gizona neke, elorrio ta zoritxar larrienekaz gorputza aul eta gogoa adorekatuta etorkizun laiñotsuaren agerrean biotza zauri gordin eta itxarokizun guztiak apurtuta mundu ankerraren erdian pentsamentu larri ta itzelenetan amilduta datzanean emakume zintzoaren adorezko itz leun, gozatsu, bigun eta maitekorrak zelako osakai ta sendagarri izaten direan biotzeko zauriak osatu ta soin aulduak birradoretzeko.

Zauritegi itzel bateko burdiñazko ogetxu zahar, gogor baizen zikiñean nentzan aratin (3), aldi illun batez, iztarretan asi ta beatz-erpiñetaraiño zauriz beterik, bizitzea baiño eriotzea urrago nebala, etxekoekandik suzko esi igarogaitza bitarte, jaio ta azi nintzan mendiarre ezeetan gogo-begiak josirik, eta gogoan daukat ordurarte ezagutzen eneban neskatiilla zintzo baizen kementsu ta polit baten itzak emon eusteen adore, alaitasun eta bizi izaten jarraitzeko poza. Emakumeak autsak daukeez euki be gero, zidor-ertzean "mandoak ilda" datzazan gogo aulduak euren itz mengal, sarkor, gozatsu, eta laztan samurrekaz bizkortu ta birradoretzen! Eta Matxalen Busturi'ko be bardaska-gangarra baiño zigurrago izan zatekean gogoa larri izanarren ezpanak irribarrez agertuta geideen onarren mesede egiteko gertu izaten zanetarikoa, zillegiztiari begiramenik ez dautseen astakoen batzuek ganora bageko kanta lorrifiak egin izan eutsoezan-arren.

Euskelerrira'ren asele ta ipuiñetan ugari doguz, ba, irakurle, abesti ta bertso zaharretan belaunik-belaun geuganaiño eldu izan yakuzan

(2) *Bardaska* = emakume erdi galdueri deritxague Gernika-aldean.

(3) *Aratin*, *arat* = sabelez gora. Bizi-bizirik dago itz au gure errian.

gizaseme ta emakume barregarri, on, donge, aratz, maratz, zikin, kirten, baldras, bardaska ta abar: batzuek egiazkoak, baiña beste asko aizunak.

Ez dagigun aldirik galdu, ba, Busturi'ko emakume ospetsua egiazkoa ala irudimen bizikoen baten abestien geia, amesetako izakia, ona ala txarra ete zatekeanentz jakin guraz; eta gogaro onez gaitezanean abestu daigun *Matxalen Busturi'ko gabea gabea...*, ondorengoak be ikasiz, geure ele zahar, ipuin eta abestiak geuganaifio eldu direanez aurrerantz bere joan daitezcan geure izkuntza ta Euskalerrria'ren iraupenerako.

AURRE-APRAIZ.

